

Středoškolská technika 2022

Setkání a prezentace prací středoškolských studentů na ČVUT

**PŘÍČINY A ÚČEL ZALOŽENÍ RADY VZÁJEMNÉ
HOSPODÁŘSKÉ POMOCI**

Jonáš Fischer

Gymnázium Zikmunda Wintra

Náměstí Jana Žižky 186, Rakovník

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou práci vypracoval samostatně a použil jsem pouze prameny a literaturu uvedené v seznamu bibliografických záznamů.

Prohlašuji, že tištěná verze a elektronická verze ročníkové práce jsou shodné.

Nemám důvod protestovat proti zpřístupňování této práce v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) v platném znění.

Poděkování

Děkuji.

Anotace

Ve své ročníkové práci se zabývám Radou vzájemné hospodářské pomoci, organizací států východního bloku fungující mezi lety 1949 a 1991. Nejprve pojednávám o začátku studené války, tedy o politické neshodě USA a SSSR. Analyzuji ctižádostivost těchto dvou velmocí a popisuji složitou geopolitickou situaci v Evropě po druhé světové válce vedoucí SSSR k založení RVHP. Poté hovořím o samotném založení Rady, jeho důvodech a jejích cílech, a nakonec krátce pojednávám o historii Rady.

Klíčová slova

RVHP; Východní blok; Studená válka; Ekonomika

Annotation

In my seminar work, I'm looking at the Council for Mutual Economic Assistance, an Eastern Bloc states' organization operating between 1949 and 1991. Firstly, I discuss the start of the Cold War, i.e., the political disagreement between the USA and the USSR. I discuss the two superpowers' ambitiousness, and describe the complicated geopolitical situation in post-WWII Europe, which led the USSR to the creation of the Comecon. I then talk about the Council's creation itself, the motives for it, and the aims of the Council. Lastly, I shortly discuss the Council's history.

Keywords

Comecon; Eastern bloc; Cold War; Economy

OBSAH

Obsah.....	5
1 Úvod	6
2 Začátek studené války.....	7
2.1 Rozdílné pohledy USA a SSSR	7
2.1.1 Situace za války	7
2.1.2 Příčiny sovětsko-americké nesnášenlivosti	8
2.1.3 Poválečné vyostřování vztahů	8
2.2 Rozdělení Evropy.....	9
2.2.1 Vliv SSSR na východní Evropu.....	9
2.2.2 Rozdělení Německa	10
2.2.3 Angažmá USA	10
2.2.4 Marshallův plán	11
3 Založení a účel RVHP	12
3.1 Okolnosti založení.....	12
3.1.1 Odmítnutí Marshallova plánu	12
3.1.2 Mezinárodní spolupráce	13
3.2 Založení a členové.....	13
3.3 Účel	14
3.3.1 Pohled SSSR.....	14
3.3.2 Pohled ostatních	14
4 Historie RVHP	15
4.1 Do roku 1968.....	15
4.2 1968–1991	15
4.3 Ekonomický dopad.....	16
5 Závěr	17
6 Použitá literatura.....	18

1 ÚVOD

Jednou z organizací založených, propagovaných a vynucených Sovětským Svazem v bloku jemu podřízených států byla Rada vzájemné hospodářské pomoci – RVHP. Jejími členy se staly všechny státy spadající přímo pod vliv SSSR. Byla to, jak název napovídá, ekonomická organizace založená na mezinárodní spolupráci států východního bloku, která si jako svůj primární cíl vytyčila odstranění rozdílů v ekonomické úrovni socialistických států (Novozámský, 1964, 34) a zavedení co nejvýhodnějšího obchodu mezi těmito státy. Ve světě socialistické utopie by státy RVHP byly prosperujícími celky bez sociálních rozdílů s kvetoucí ekonomikou. Historické okolnosti, sovětský přístup a principiální nerealizovatelnost této představy dosažení takového výsledku znemožňovaly.

Ačkoli byla Rada vzájemné hospodářské pomoci vždy prezentována jako organizace hospodářská, dala jí vzniknout především politická touha Sovětského Svazu ve složité poválečné situaci upevnit svůj vliv na středo a východoevropské státy, a popsané ekonomické důvody vznikly pouze jako sekundární účel. Markantní vliv na tyto evropské státy¹ získal SSSR velkou angažovaností a koordinovaností komunistických stran jednotlivých zemí jednotně kontrolovaných z Moskvy (Sobolev, 1974) a vyvinutím velké snahy o ovládnutí těchto zemí jejich prostřednictvím. Po získání tohoto vlivu byla RVHP použita jako jeden z nástrojů pro jeho udržení. Silně proměnila ekonomiky států majících velký vliv na světové dění, a na 40 let uzavřela nejen východoevropské státy do úzkého spojení se SSSR.

Za cíl své práce jsem si stanovil rozbor právě RVHP, stejně jako let předcházejících jejímu založení. Rozhodl jsem se detailně popsat právě politické důvody vedoucí ke vzniku RVHP, tedy poslední roky druhé světové a první léta studené války. Takto jsem učinil s úmyslem získat nadhled nad světovou, ale převážně sovětskou politikou po druhé světové válce. Též jsem si chtěl utvořit představu o tom, proč SSSR v mezinárodní politice postupoval tím způsobem, kterým postupoval, jaké udržoval mezinárodní vztahy, a co ho vedlo k založení organizace s tak ambiciózními cíli jako RVHP. Tyto získané poznatky poté předávám čtenářům.

Rozdílné světonázory USA a SSSR, jejich neshody při spolupráci v rámci druhé světové války, jejich snahy o získání převahy a zdiskreditování toho druhého... Rozdělení Evropy na dva tábory, její poválečné uspořádání... Politické aktivity USA na jejím území, vedoucí SSSR k založení RVHP jako východní konkurence, motivy vedoucí k založení tohoto společenství, proces jeho zakládání a účel společenství, historie společenství... Toto jsou témata, kterými se v práci do různé hloubky zabývám.

---

¹ Konkrétně Československo, Polsko, NDR, Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko a částečně Jugoslávie a Albánie

2 ZAČÁTEK STUDENÉ VÁLKY

Období od konce druhé světové války do rozpadu SSSR roku 1991 se nazývá studená válka. Tento nevojenský konflikt spočíval v boji ideologií amerického kapitalismu a sovětského socialismu o sféry vlivu. (Berghe, 1996, 13) Tyto dvě země byli jejími hlavními aktéry. Obě strany se v jejím průběhu předhánely v oblastech rozvinutosti armády, vlivu na jiné státy světa i dalších více či méně podstatných ohledech². V této části se podrobněji zabývám procesem získávání a upevňování sovětské i americké moci v období od druhé světové války do roku 1949 za účelem získání této převahy, a s tím spojenými politickými problémy.

2.1 Rozdílné pohledy USA a SSSR

SSSR byl již od svého vzniku roku 1922 státem vedeným tvrdou a nemilosrdnou rukou komunismu, hlavním cílem jeho investic byl rozvoj infrastruktury. Naproti tomu imperialistické USA byl a stále je stát založený na kapitalistickém volném trhu, zakládající si na svém tehdy již delší dobu udržovaném postu světové velmoci číslo 1. Proto není divu, že se tyto dvě velmoci neshodly ve věcech mezinárodní politiky, a spojit se dokázaly pouze v boji proti společnému nepříteli – státům Osy.

2.1.1 Situace za války

Na rozdíl od první světové války se ještě před skončením té druhé začaly projevovat značné rozkoly v představách zúčastněných zemí Spojenců o budoucnosti světa. Představu USA a Velké Británie o demokratizované kapitalistické Evropě nijak nesdílel bolševický SSSR, který i ve válkou poněkud poničené a hospodářsky vyčerpané Evropě viděl potenciál rozšířit svůj vliv a profitovat z ní.³

Tyto představy západních mocností a exilových vlád států okupovaných Třetí Říší o poválečném obnovení Evropy v demokratickém obrazu byly z části oslabeny po přistoupení Sovětského Svazu ke Spojencům. (Oliva a kol., 1967, 851) SSSR se, stejně jako USA, již v průběhu války usilovně snažil zajistit si co největší vliv při osvobození Evropy od německé nadvlády – SSSR za účelem kladného pohledu osvobozených států na něj, USA za účelem zabránění právě tomuto scénáři. Na konferenci vůdců Velké Británie – Winston Churchill, USA – Franklin D. Roosevelt a SSSR – Josif V. Stalin v Jaltě v únoru 1945 byla mimo jiné⁴ stanovena Demarkační linie, která prakticky načrtla pozdější rozdělení Evropy právě na východní sovětské a západní americké sféry vlivu.

---

² Za zmínku stojí vesmírný závod, kdy obě mocnosti za účelem dokázání své vědecké a technické převahy nad těmi druhými dobývaly a zkoumaly vesmír

³ To ovšem až po skončení války – v jejím průběhu měl SSSR mnohem vážnější problémy, a to zastavení postupu německé armády

⁴ Např. poválečné rozdělení Německa, reparace, základy pro založení OSN či usnesení, že evropské státy budou mít po osvobození právo samy o sobě rozhodovat, které bylo později de facto porušeno

2.1.2 Příčiny sovětsko-americké nesnášenlivosti

V průběhu války mezi USA a SSSR panovala spojenecká smlouva, podle které poskytovaly Spojené Státy Sovětskému Svazu, jakož i ostatním Spojencům kontinuální materiální pomoc nezbytnou pro vedení války. Přesto mezi těmito státy z politických důvodů panovaly napjaté vztahy. Tomuto vztahu nijak nepřispívala silná vyhraněnost Velké Británie, dlouholetého spojence USA, proti SSSR. Proto byly ihned po ukončení války přerušeny americké dodávky materiální pomoci SSSR, a ještě v jejím průběhu se USA začaly navracet ke spíše negativnímu pohledu na SSSR z dob před válkou. (Litera, 1993, 10) Stejně tak SSSR Spojené Státy nikdy doopravdy za spojence nepovažoval. Stalin již před ukončením války projevoval nesouhlas s Atlantickou Chartou⁵, a jeho válečné operace ve východní Evropě naznačovaly úmysl tato území získat pod svou nadvládu.

Proto není divu, že po kapitulaci Německa obě země začaly znovu ostřeji vystupovat jedna proti druhé. Toto nepřátelství bylo nyní umocněné tím, že byly prakticky jedinými dvěma vlivnými světovými mocnostmi, a ačkoli SSSR za USA silně hospodářsky zaostával, stále se dal takto kategorizovat. Válka z této kategorie vyřadila Německo, Japonsko a Itálii, značně oslabilu Francii, Velkou Británii, a v podstatě celou Evropu. V tuto chvíli USA a SSSR ještě dokázaly spolu s Velkou Británií dojednat na konferenci v Postupimi v létě 1945⁶ poválečné náležitosti, než začali vystupovat jako otevření nepřátele.

2.1.3 Poválečné vyostřování vztahů

Po válce se z racionálního pohledu zdá moudré snížit investice do zbrojního průmyslu. Avšak SSSR udělal přesný opak, a i USA po jejím skončení stále tímto směrem investovaly velké množství zdrojů. SSSR viděl hrozbu v demokratizaci států západní Evropy a radikalizoval své občany k nenávisti k Západu pod záminkou chuti „imperialistických fanatiků z USA vytvořit protisovětský blok“. (Litera, 1993, 21) Těmito myšlenkami opodstatňoval velké investice do zbrojního a těžkého průmyslu, jejichž tehdejší velikost mu dávala statut velmoci.

Ani USA v ohledu zbrojení nezahálely. Ještě před skončením války dokázaly vyvinout jaderné zbraně, jejichž použití na japonská města Hirošima a Nagasaki⁷ bylo spíše než snahou ukončit válku co nejrychleji jasným vzkazem okolnímu světu ukazujícím vojenskou sílu této zbraně. Americký prezident Truman, jakož i britský premiér Churchill vystupovali tvrdě proti SSSR, opíraje své názory o údajnou lačnost Stalina podrobit svět komunistické nadvládě. Tato tvrzení byla založena na pravdě jen lehce, jelikož primárním cílem tehdejšího SSSR byla vlastní hospodářská stabilizace.

---

⁵ Atlantická Charta – dohoda Spojenců mimo jiné stanovující, že si žádná ze zemí nebude nárokovat území jiného suverénního státu, a že budou po válce osvobozené státy obnoveny se zavedením svobodných voleb

⁶ Postupimská konference – konference konaná po skončení války v německé Postupimi, určilo se na ní např. rozdělení Německa, nové hranice Polska, či vysídlení německého obyvatelstva ze střední Evropy

⁷ Shoení atomových bomb Američany na japonská města Hirošima a Nagasaki v srpnu roku 1945 zabilo okolo 300 000 civilistů. Jako motiv je uváděna ukázka americké síly Japonsku za účelem jeho kapitulace, avšak jde o vysoce kontroverzní událost a panují názory, že USA chtěly pouze otestovat ničivou sílu této nové zbraně.

2.2 Rozdělení Evropy

Na již zmíněné konferenci v Jaltě před skončením války roku 1945 bylo hlavními aktéry protiněmeckého odporu – USA, SSSR a Velkou Británií – rozhodnuto o rozdělení úkolu osvobození Evropy mezi sovětské armády na východě a britské a americké armády nasazené roku 1944 ve Francii. (Berghe, 1996, 50–52) Obě strany měly předem domluvené, jak daleko smí jejich vojáci postoupit. Právě přítomnost sovětských vojsk ve východních a britsko-amerických vojsk v západních evropských státech byla příčinou převládnutí příslušných ideologií v těchto státech.

2.2.1 Vliv SSSR na východní Evropu

Získání vlivu Sovětského Svazu na východní Evropu bylo postaveno hlavně na organizovanosti komunistů. Komunistické strany, které v evropských zemích vznikaly po sovětském vzoru již od první světové války, byly členy Kominterny – mezinárodního svazu komunistických stran, v němž měl hlavní slovo SSSR. Prakticky to znamenalo centralizované řízení veškerých komunistických aktivit sovětskými bolševiky. Na organizovanosti a soudržnosti si komunisté zakládali, a díky ní byli schopni již v meziválečném období a za války získat značnou popularitu veřejnosti. (Sobolev, 1974, 518)

Díky své organizovanosti dokázali též komunisté ve většině zemí přečkat válku bez utrpení větší újmy. V jejím průběhu byli ve těchto zemích komunisté součástí odboje proti okupantům – Polsko či Protektorát Čechy a Morava; nebo fašistickým vládcům – Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko (Berghe, 1996, 63). Tímto si získávali podporu veřejnosti zvláště po válce, a díky propagandě a pomoci s ní ze strany SSSR byly činy komunistů v odboji zveličovány a vyzdvihovány nad činy demokratického odboje. Tento trend samozřejmě přetrvával i v období komunistické nadvlády.

Lidé i přesto byli ke komunistům krom Albánie a Jugoslávie⁸ ve všech státech skeptičtí. Proto muselo být použito síly a manipulace. V Bulharsku byli komunisty pronásledované ostatní politické strany a zmanipulovány volby. Rumunský král byl SSSR donucen dát komunistům křeslo premiéra, a komunisté následně zfalšovali volby. Maďarští komunisté postupně za podpory Rudé armády odstraňovali ostatní politické strany a ve zmanipulovaných volbách vyhráli. V Polsku musel SSSR přímo vojensky intervenovat proti nepokojům způsobeným výsledkem též zfalšovaných voleb. (Berghe, 1996, 63–67) V Československu získali komunisté vládu po úporném nátlaku na prezidenta Beneše hrozbami sovětské intervence, dalo by se však říct, že ze všech zemí nejmírnější cestou.

---

⁸ V Albánii byl všeobecně oblíbený komunistický diktátor Enver Hodža, v Jugoslávii Josip Broz Tito

2.2.2 Rozdělení Německa

Otázka poválečného Německa byla složitá, a zaslouží si podrobnější popis. Jak již bylo dohodnuto v Jaltě a potvrzeno v Postupimi, poražené Německo bylo po válce rozděleno na zóny okupované Francií, Velkou Británií, Spojenými Státy a Sovětským Svazem. Tyto státy samozřejmě měly se svými přidělenými zónami různé úmysly. Jenže hned v prvním roce po válce se ukázalo, že systém jednotného Německa je silně hospodářsky dysfunkční.

Britové a Američané se proto rozhodli své zóny roku 1947 spojit, čímž vznikla tzv. Bizonie. Naproti tomu Francie, která měla historickou zkušeností podložené důvody obávat se znovu sjednoceného Německa, na smlouvu o spojení zón nehodlala přistoupit. A SSSR jakožto politicky opačně orientované zemi také nepřišla k chuti představa jednotného na kapitalismu založeného Německa. Na rozdíl od SSSR však Francie dva roky po sjednocení britské a americké části ustoupila, svolila s připojením své části, čímž dala vzniknout Trizonii, předchůdci pozdější Spolkové Republiky Německo. (Müller a kol., 2004, 330)

Naproti tomu Sovětský Svaz se svou zónou nakládal odlišně. Velká část průmyslu i zemědělství v sovětské zóně byla znárodněna, a na rozdíl od tří západních zón Sověti v té své tvrdě odstraňovali všechny zbytky nacistické ideologie. Stalin nesl vytvoření Trizonie nelibě. Stál totiž o jednotné Německo, které by kontrolovaly všechny 4 okupující státy společně. Ale po neúspěchu a vyhocení situace kvůli západnímu Berlínu⁹ byla po oficiálním vyhlášení Spolkové Republiky Německo v sovětské zóně vyhlášena Německá Demokratická Republika. Kontrolu nad ní samozřejmě převzala komunistická strana.

2.2.3 Angažmá USA

Ačkoliv se USA proti SSSR stavěly již od konce druhé světové války, jejich politika proti němu nebyla vysloveně nepřátelská. Až roku 1947 vydal prezident Truman tzv. Trumanovu doktrínu, což bylo nové politické směřování USA mající cíl zabránění expanzi komunismu. Za tímto prohlášením si z vnitropolitických důvodů¹⁰ neústupně stál s cílem získání nákladů na pomoc zemím, ve kterých dle něho hrozilo riziko rozšiřování komunismu, které nakonec dostal. (Litera, 1993, 30) Státy, ve kterých byla aplikována tato doktrína, se stalo Řecko a Turecko.

Cíl doktríny byl jednoduchý – zabránit šíření komunismu do dalších států. V praxi to znamenalo jejich vnitřní stabilizaci. Do kategorie těchto států ovšem spadaly též státy západní Evropy, které nespady pod vliv Sovětského Svazu, a jejichž občané se kvůli šířícímu se strachu obávali sovětské expanze a hleděly na USA jako na poskytovatele pomoci. Státy západní Evropy, které

---

⁹ Berlín byl též po válce rozdělen na 4 okupační zóny. Ale jelikož toto město leží v sovětské zóně, Stalin se rozhodl mezi lety 1948 a 1949 blokovat přístup k britsko-americko-francouzské zóně. Potraviny a jiné potřebné vybavení se do západního Berlína muselo dopravovat letecky, během této blokády se velmi stupňovalo politické napětí mezi východem a západem

¹⁰ Truman jakožto demokrat chtěl získat podporu Kongresu, v té době ovládaného silně protikomunisticky smýšlejícími republikány (Litera, 1993, 29)

byly hospodářsky i doslova vyčerpané a poničené válkou, a jimž se ani po dvou letech míru nedařilo obnovit svou ekonomiku do udržitelných rozměrů.

2.2.4 Marshallův plán

Naproti tomu americká ekonomika byla po válce nevídaně rozvinutá¹¹, a to do takové míry, že existovalo riziko další hospodářské krize. S řešením přišel tehdejší ministr zahraničí George Marshall. V dubnu 1948 byl přijat jeho plán hospodářské pomoci Evropě, který spočíval v dodávce spotřebního zboží a jiných zdrojů z USA do Evropy. Přednostně hlavně do Německa za účelem zabránění opakování situace po první světové válce, kdy nebylo Německu dovoleno se řádně vzchopit, což vedlo k radikalizaci obyvatelstva.

Plán byl nabídnut i zemím v Sověty ovládané části Evropy, jelikož značná část z nich byla též válkou vyčerpaná. Ale kvůli sovětskému nesouhlasu ho všechny státy odmítly. (Berghe, 1996, 74) Sice by jim americká pomoc vyzdvihla ekonomiky, ale Bolševikům se nelíbila závislost, kterou by tím získaly na kapitalistickém světě. Místo toho se těmto státům rozhodli pomoci vlastní cestou. SSSR nebyl schopný nabídnout takové množství zdrojů jako USA, a proto se rozhodl státům pomoci vlastní a co se týče kvality diskutabilní cestou. To dalo vzniknout Radě vzájemné hospodářské pomoci.

---

¹¹ V průběhu války se HDP Spojených Států více než zdvojnásobilo

3 ZALOŽENÍ A ÚČEL RVHP

Po náročné a vytrvalé snaze SSSR z let po druhé světové válce vzešel z doutnající Evropy spolek komunisty řízených států, některé z nich mající velký potenciál obnovit svou ekonomiku do předválečných úrovní – např. Československo. Naopak úroveň států ležících dále na východě byla nevalná, a proto byly již od počátku zřejmé rozdíly ve vyspělosti států, (Novozámský, 1964, 34) které byly Sovětským Svazem donuceny nazývat se spojenci a spolupracovníky.

Právě markantnost těchto rozdílů byla spolu s obavou SSSR o ztrátu těchto svých satelitních států motivem k vytvoření centralizované ekonomiky v celém východním bloku. Protože státy ekonomicky závislé na SSSR a na sobě navzájem mají logicky mnohem menší tendenci snažit se z tohoto vlivu vymanit z důvodu obtížnosti existence bez potřebné podpory z této strany. SSSR se proto rozhodl učinit právě to, a v lednu 1949 svolal konferenci představitelů tehdy již kompletně komunisty řízených zemí východního bloku, na níž byla založena Rada vzájemné hospodářské pomoci a načrtnut její hlavní účel.

3.1 Okolnosti založení

Rada byla založena jako vyvrcholení několikaletého již popsaného intenzivního politického vývoje a boje, její založení značí začátek nové kapitoly z hlediska dějin nejen států východního bloku, ale též dějin světových. Po bojkotu účasti svých přidružených států na Marshallově plánu hospodářské obnovy Evropy chtěl SSSR nabídnout alternativu mající za jeden z cílů právě ekonomickou obnovu východního bloku.

3.1.1 Odmítnutí Marshallova plánu

Na konferenci konanou 12. 7. 1947 v Paříži za účelem domluvení náležitostí distribuce Američany dodávaných zdrojů v rámci aplikace Marshallova plánu byli pozváni zástupci všech evropských států vyjma Španělska¹² a menších válkou nedotčených států. (Marshall plan, Wikipedia) Všechny státy západní Evropy tuto oboustranně výhodnou nabídku samozřejmě okamžitě přijaly, avšak státům východní Evropy, kterým by byla americká pomoc též velice ku prospěchu, stála v cestě k přijetí bariéra sovětských úmyslů.

Obávaje se ztráty hlavního slova zejména například v Československu zakázal SSSR všem zemím ve své sféře vlivu účast na této poradě. Kromě právě Československa a Polska všechny ostatní tehdy již komunisty kompletně ovládané státy účast na poradě rovnou odmítly. Československo a Polsko pozvánku přijaly, avšak po souvislém nátlaku ze strany SSSR svou

---

¹² Španělsko bylo ve válce neutrálním sympatizantem fašismu, proto neměli spojenci žádný důvod mu pomáhat

účast na konferenci zrušily. Tím byly ztraceny naděje na vymanění východní Evropy ze spárů komunistické nadvlády, a USA dostaly jasný signál, že SSSR na žádné jejich podmínky nepřistoupí.

3.1.2 Mezinárodní spolupráce

Již od konce války vznikalo mezi státy budoucího východního bloku a SSSR, jakož i mezi těmito zeměmi navzájem značné množství obchodních smluv, některé z nich se týkající dlouhodobého velkokapacitního obchodu. Dá se tedy říct, že ekonomická kooperace těchto států reálně začala dlouho předtím, než byla Rada vzájemné hospodářské pomoci přímo založena. Obchodovaly spolu státy již komunisty ovládané, jakož i ty, kde se komunistická strana ještě plně nechopila moci.

Tyto smlouvy zajišťovaly SSSR jistotu určité kontroly nad regionem, avšak jednalo se o smlouvy uzavřené mezi dvěma rovnoprávnými stranami, což Sovětskému Svazu znemožňovalo využití plného ekonomického potenciálu zemí ke svému prospěchu. Koncem 50. let přišli rumunští komunisté s návrhem založení nadnárodní organizace centrálně kontrolující ekonomiky členských států¹³. Zprvu odmítavý postoj SSSR k tomuto návrhu (Huf, 2010, 24) se postupně proměnil po začátku aplikace Marshallova plánu v západní Evropě. SSSR si totiž uvědomoval, že pouze prostřednictvím založení obdobné organizace může světu ukázat svou kompetenci v tomto ohledu. Chtěl potvrdit, že za imperialistickým USA nezažalí, a že svou vlastní, údajně lepší cestou též pomáhá státům své sféry vlivu.

3.2 Založení a členové

Po učinění tomto rozhodnutí se SSSR rozhodl začít s vymýšlením a realizací plánu. Mezi dny 5. a 8. lednem 1949 svolal v Moskvě konferenci SSSR, Rumunska, Polska, Bulharska, Maďarska a Československa. Na této konferenci byl nadnesen návrh založení společné nadnárodní organizace ekonomické spolupráce – RVHP. K tomuto návrhu se zástupci všech států vyjádřili kladně. Částečně z důvodu vyhlídky na obohacení svého hospodářství, větší konkurenceschopnost a kolektivní všestrannost společenství, částečně kvůli obavám ze záporného postoje SSSR k jejich případnému odmítnutí.

Kromě těchto šesti zmíněných ustanovujících členů byla do Rady během příštích desetiletí přijata Albánie v únoru 1949¹⁴, NDR roku 1950, Mongolsko roku 1962, Kuba roku 1972 a roku 1978 Vietnam. Řada dalších socialisticky směřujících států a států, které byly ochotné navazovat obchodní vztahy s východním blokem, s radou spolupracovala a obchodovala. RVHP se totiž řídila zásadou, roku 1962 popsanou takto: „socialistické země, rozvíjející hospodářské styky se všemi státy světa, posilují tím materiální základnu mírového soužití dvou sociálních a ekonomických soustav“ (Henyš, Cihlář, 1987, 96)

---

¹³ Centralizovaná a plánovaná ekonomika je jedním z charakteristických a definujících rysů komunismu

¹⁴ Albánie se ovšem roku 1961 přestala v RVHP jakkoli angažovat

3.3 Účel

Ačkoliv, jak jsem již zmínil, účel založení Rady a důvody k jejímu založení byly převážně politické, skrýval se v této nově založené organizaci velký ekonomický potenciál pro všechny členské státy. Každý z nich si od účasti sliboval rozvoj své ekonomiky a viděl cestu z poválečné chudoby. Rada měla za úkol udržovat státy východního bloku v pevném spojení tak, aby jednaly jako jeden silný organizovaný hospodářský celek.

3.3.1 Pohled SSSR

SSSR neměl rád imperialismus. A právě imperialistické státy západní Evropy a všudypřítomné USA a jejich angažovanost v zahraničním obchodu byly podle něj hlavní hrozbou pro východní blok – obchody s nimi by mohly zapříčinit postupné odklonění těchto států od komunistické cesty k jejich demokratizaci. To SSSR nemohl dopustit. Krom toho si byl vědom toho, že jakožto stát prakticky kontrolující ostatní státy socialistické sféry vlivu může využít zdrojů těchto států ke svému vlastnímu rozvoji. (Kuklík, 2002 135)

SSSR tedy dbal na to, aby byly veškeré obchody v rámci RVHP prospěšné jemu, často na úkor ostatních členských států.¹⁵ Zároveň se ale snažil, aby tento systém navenek vystupoval jako systém založený na rovnosti a stejných podmínkách pro všechny členské státy, jak hlásají základní ideje komunismu. Fakticky ale byla Rada nástrojem SSSR, z počátku příliš nepoužívaným, ale v průběhu let velice rozvinutým.

3.3.2 Pohled ostatních

Vyjma průmyslově orientovaného Československa, Polska a později i NDR byly země východního bloku zeměmi založenými převážně na zemědělství, s na evropské poměry nepřilíš vyspělou ekonomikou. Proto je logické, že si tyto státy od členství v radě slibovaly vyzdvihnutí své úrovně a rozšíření spektra výroby na více než jen zemědělství. (Štěpánek, 1974, 119) Byla předpokládána aplikace tradiční sovětské industrializace a orientace na těžký průmysl, s nímž tyto země předpokládali příchod vyšších životních standardů a ekonomické vyspělosti.

Naopak země průmyslověji vyspělejší se zachovanými prostředky průmyslové výroby z meziválečné doby si od členství v Radě slibovaly hlavně vylepšení systému dovozu surovin a vývozu svých výrobků. Ovšem i zde pochopitelně existovala potřeba vynahradiť válkou vzniklé škody. A samozřejmě, stejně jako komunističtí lídři ve všech ostatních východoevropských státech, i vůdci těchto zemí oslavovali myšlenku ukončení částečné obchodní závislosti na západu a vytvoření jednotného celku mezinárodní socialistické spolupráce.

---

¹⁵ Za zmínku stojí např. vývoz uranu z ČSSR do SSSR za velmi nízké ceny

4 HISTORIE RVHP

Rada vzájemné hospodářské pomoci se v průběhu své existence značně přeměňovala, a byl na ni kladen rozličně velký důraz. Jak se měnili sovětszí generální tajemníci a jak plynul tok dějinných událostí, tak se měnila role a význam Rady v dění uvnitř a částečně i vně východního bloku. Ovšem až do svého zániku v roce 1991 hrála Rada více či méně zásadní roli v hospodaření SSSR a jej obklopujících satelitních států.

4.1 Do roku 1968

Rada vznikla za doby vlády Josifa Stalina, paranoidního sovětského diktátora, který nijak moc nevěřil organizované ekonomické spolupráci více států. (Comecon, Encyclopaedia Britannica) Proto první jednání a ustanovení Rady nepřinesla onu zmiňovanou ekonomickou spolupráci členských států, ale pouze centrální organizaci dvoustranných smluv mezi státy navzájem, a zvýšenou vědeckou spolupráci členských států. Avšak po smrti Stalina roku 1953 již Radě nic nebránilo v odkrytí svého plného potenciálu a započetí organizace vícestranných aktivit.

Větší integrace států po roce 1953 obnášela sjednocování základních systémů například infrastruktury v členských státech za účelem usnadnění distribuce, či jednotnou elektrifikaci. Dále se začaly ustanovovat specifické specializované výrobní systémy. Každý ze států se specializoval na jedno odvětví průmyslu/zemědělství hromadnou produkcí příslušných výrobků určených k distribuci mezi ostatní státy. (Štěpánek, 1974, 157) Z dalších v tomto období započatých projektů stojí za zmínku velkokapacitní transport sovětské ropy do Evropy¹⁶.

4.2 1968–1991

Po odstoupení Nikity Chruščova, generálního tajemníka SSSR roku 1964 krátkodobě ustala intenzivní práce Rady, jelikož byly všechny členské státy nuceny se krátkodobě zabývat svými vnitřními problémy, a začaly se otevírat obchodu se západními státy. Ovšem po přílišném uvolnění poměrů a následné okupaci ČSSR vojsky Varšavské smlouvy¹⁷ roku 1968 se ukázala nutnost opětovného prohloubení vztahů mezi členskými státy. (History of the Comecon, Wikipedia) Ukázala se ještě větší nutnost využití a aplikace centrálně plánované ekonomiky, proto byl počátkem 70. let stanoven Komplexní program socialistické hospodářské integrace.

Jeho vznikem se výrazně ulehčilo obchodu uvnitř Rady. Obsahoval dlouhodobé plány mezinárodní ekonomické spolupráce se stanovenými cíli, na jejichž dosažení byly státy nuceny prioritně pracovat po dobu 5 let¹⁸. To zároveň dále prohloubilo orientaci států na specifické

---

¹⁶ Obdobného systému Rusko dodnes využívá dodáváním svého zemního plynu velké části evropských zemí

¹⁷ Vojenská organizace států východního bloku, jedinkrát použitá právě na okupaci členského Československa

¹⁸ Takzvané Pětiletky – ekonomika byla naplánovaná na 5 let dopředu, a během těchto 5 let muselo být dosaženo stanovených cílů

typy výroby (Kříž, 1989, 15). Tento systém byl kompletně plánovaný, a projevovaly se v něm hlavní rysy komunistického hospodaření.

Po jistou dobu Rada fungovala na tomto pro komunisty relativně ideálním principu, ovšem takový systém se nedařilo udržet příliš dlouho. Vnější ekonomické síly začaly čím dál více obchodovat se státy Rady, celosvětově rostla síla kapitalistického hospodářství. Rada se od něj chtěla osvobodit, proto začala zavádět opatření ke snížení závislosti na západním světě, nepříliš úspěšně. Pomalu s tím totiž klesal její význam i její síla. Spolu s uvolňováním situace v Evropě kolem roku 1989 započal proces jejího rozpadu. Po vlně revolucí se nově demokratizované státy začaly od Rady distancovat, a roku 1991 Rada spolu se zbytky SSSR a východního bloku zanikla.

4.3 Ekonomický dopad

Většina států do RVHP vstupovala jako suverénní státy se svou vlastní ekonomikou, ale jakožto členům jednotného hospodářského celku jim bylo často i proti jejich vůli a zájmům diktováno, jakou roli mají sehrát v jejich nadnárodních aktivitách. Z tohoto důvodu tyto státy často adaptovaly svou produkci i výrobu za účelem splnění těchto požadavků. Tímto způsobem bylo často dlouhodobě transformováno hospodářství i případný budoucí potenciál jednotlivých států.

Již zmíněné rozdělení výroby mezi členské státy a jejich specializace na určitá spektra ekonomiky za dob fungování RVHP požadovala velké hospodářské změny v těchto státech, které často kompletně přeorientovaly jejich směřování. Státům byla přiřazována průmyslová odvětví jim historicky a logicky nepřírozená, což mělo za následek úpadek tradičního hospodářského systému v nich. Byly nuceny přizpůsobit se zájmům celku, ve kterých se často projektovaly zájmy samostatného SSSR. Některé ze států se dodnes z důsledků nadvlády komunismu politicky ani hospodářsky kompletně nevymanily.

5 ZÁVĚR

Sovětský svaz se – stejně jako USA – nezastavil před ničím ve snaze získat převahu, což dalo zapříčinit několika vyostřeným situacím vzniknuvším v rámci studené války. Neváhal jako svůj nástroj použít propagandu, a dokonce i jiné státy prostřednictvím jím ovládaných nadnárodních společenství jako byla RVHP. Tyto státy byly Sovětským Svazem využity k jeho vlastnímu prospěchu, zatímco jejich zájmy byly často přehlíženy a dalo by se říct, že tím byly částečně i vykořisťovány. Ovšem už jen v rámci udržování vnitřního míru a ne-nepřátelského mezinárodního image SSSR tyto státy nikdy nenechal napospas, a prostřednictvím RVHP do jisté míry rozvíjel jejich ekonomiku jakožto obchodních partnerů.

Hlavní cíl RVHP, vyrovnání ekonomické úrovně členských států, (Novozámský, 1964, 14) nebyl přímo naplněn. Není pochyb, že ekonomická úroveň jejích členů během druhé poloviny 20. století vzrostla, ale velkou část tohoto růstu je nutno přisoudit obecné celosvětové hospodářsky příznivé situaci této doby. RVHP tak či tak zanechala velkou stopu na hospodářství svých členských států svým rozdělováním průmyslové a zemědělské výroby mezi ně, čímž nenapravitelně poškodila jejich prostředky výroby coby suverénních států.

Cíle své práce jsem dosáhl, získal jsem a srozumitelnou formou předal informace, které jsem získat a předat chtěl. V průběhu tvoření práce pro mě bylo často velice obtížné získávat objektivní nezkreslené informace k tématu, jelikož několik ze mnou použitých zdrojů je literatura z doby před rokem 1989, a tedy neobjektivní a ovlivněná propagandou. Bohužel moderní literatura obecně neposkytuje takový vhled do problematiky jako literatura dobová, což byl důvod vedoucí mě k rozhodnutí této literatury využít. Jinak byla tvorba práce vesměs bezproblémová.

6 POUŽITÁ LITERATURA

- [1] BAĎURA, Bohumil, KOŘALKA, Jiří, Pavel OLIVA a Josef JANÁČEK, ed. *ABC světových dějin*. Praha: Orbis, 1967. Věda a život (Orbis).
- [2] LITERA, Bohuslav. *Studená válka: (Mezinárodní vztahy 1945-1963)*. Jinočany: H & H, 1993. Panorama dějin. ISBN isbn80-85467-38-0.
- [3] BERGHE, Yvan van den. *Velké nedorozumění?: dějiny studené války (1917-1990)*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996. ISBN isbn80-85864-24-x.
- [4] KUKLÍK, Jan a Jan KUKLÍK. *Dějepis pro gymnázia a střední školy*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2002. ISBN isbn80-7235-175-3.
- [5] MÜLLER, Helmut M., Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*. 2. dopl. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. Dějiny států. ISBN isbn80-7106-188-3.
- [6] NOVOZÁMSKÝ, Jiří. *Vyrovňávání ekonomické úrovně zemí RVHP*. Praha: NPL, 1964.
- [7] ŠTĚPÁNEK, Jiří. *RVHP a socialistická integrace*. Praha: Horizont, 1974. Malá moderní encyklopedie (Horizont).
- [8] KRÍŽ, Karel. *Přestavba mechanismu spolupráce RVHP*. Praha: Svoboda, 1989. ISBN isbn80-205-0077-4.
- [9] SOBOLEV, Aleksandr Ivanovič. *Komunistická internacionála: stručné dějiny*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1974.
- [10] HUF, Vladimír. *Československo a Rada vzájemné hospodářské pomoci v 50. letech 20. století*. Praha, 2010. Diplomová práce. Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta. Vedoucí práce PhDr. Pavel Szobi
- [11] Marshall plan. *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2021 [cit. 2021-12-05]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Marshall_Plan
- [12] Comecon. *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2021 [cit. 2021-12-05]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Comecon>
- [13] History of the Comecon. *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2021- [cit. 2021-12-07]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_the_Comecon
- [14] Comecon. *Encyclopaedia Britannica* [online]. Chicago (IL): University of Chicago, 2019 [cit. 2021-12-09]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Comecon>